

ЕТАПИ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ МЕТОДИСТІВ РАЙОННИХ МЕТОДИЧНИХ КАБІНЕТІВ У ВИМІРІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Кравчинська Т. С., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри філософії і освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України*

Стаття висвітлює науково-теоретичні здобутки щодо етапів професіогенезу методистів районних методичних кабінетів в умовах неперервної післядипломної освіти. Викладено позиція професійного становлення і розвитку педагогів на кожному із етапів професіогенезу. Узагальнено психолого-педагогічний досвід наукового осмислення професіогенезу.

Ключові слова: професіогенез, етапи професіогенезу, професіоналізм, професійний розвиток, акме професіоналізм.

Кравчинська Т. С.

ЭТАПЫ ПРОФЕССИОГЕНЕЗУ МЕТОДИСТОВ РАЙОННЫХ МЕТОДИЧЕСКИХ КАБИНЕТОВ В ИЗМЕРЕНИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Статья освещает научно-теоретические достижения этапов профессиогенезу методистов районных методических кабинетов в условиях непрерывного последипломного образования. Изложена позиция профессионального становления и развития педагогов на каждом из этапов профессиогенезу. Обобщен психолого-педагогический опыт научного осмысления профессиогенеза.

Ключевые слова: профессиогенез, этапы профессиогенезу, профессионализм, профессиональное развитие, акмепрофессионализм.

Kravchinska T.S.

THE STAGES OF PROFESIOGENEZ OF METHODISTS OF DISTRICT METHODOLOGICAL CABINETS IN MEASURING OF MODERN SOCIETY

The article highlights the scientific and theoretical achievements according to professional development of methodist of district instructionals in terms of continuous postgraduate education. The position of professional development of teachers at each stage is expounded. Generalized psychological-pedagogical experience of scientific comprehension of profesioenez.

***Key words:** the genesis of the teacher profession, stages of the genesis of the teacher profession, professionalism, professional development, the highest stage of professionalism.*

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування загальної середньої освіти та вимоги які висуваються до педагогічних працівників районних методичних кабінетів, характеризується суттєвим оновленням методологічних засад, посиленням розвитку особистісної спрямованості педагогів на самоосвіту та саморозвиток, відповідно до чого актуалізується потреба у розумінні складних явищ професіоналізації педагога як динамічного процесу розвитку майстерності й професіоналізму.

Оскільки на професійний розвиток методистів районних методичних кабінетів впливає безліч об'єктивних факторів (історичних, економічних, політичних тощо), відповідно, необхідно постійне оновлення науково-теоретичного надбання для формування обґрунтованих пропозицій щодо покращення впливу на професійний розвиток і становлення педагогів у системі неперервної післядипломної освіти. Тому першим етапом нашого дослідження є вивчення понять «професіогенез», «професійний розвиток» та аналіз етапів

професіогенезу методистів районних методичних кабінетів з урахуванням сформованості професійних установок на кожному з них.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Розвиток сучасного суспільства призводить до постійного підвищення значимості професій типу «людина-людина», особливо тих з них, які мають перетворюючий характер щодо особистості інших, посада методист районного методичного кабінету належить до зазначеного. Саме тому в останні роки активізувалися наукові дослідження в напрямі вивчення проблеми розвитку професійного шляху фахівця.

Це питання стало предметом дослідження багатьох вчених (В. Сластьонін, Н. Кузьміна, В. Шадриков, Е. Зеєр [4], Т. Кудрявцев та інші). Проблему професіогенезу досліджували у своїх працях науковці В. Бодров [1], Л. Мітіна, Є. Рогов [9], Т. Траверсе, О. Цільмак [12] тощо.

Дослідники Є. Климов, Г. Кочетов, Б. Ломов розглядають професіоналізацію одним із векторів розвитку особистості, саме як процес становлення фахівця, як ступінь розвиненості професійних якостей [5].

Найбільш вагомої теоретичної цінності вивчення проблеми професійного розвитку особистості набули праці науковців С. Рубінштейна, О. Леонтєва, Б. Ананьєва, К. Альбуханової-Славської, в яких професіоналізація розглядається як умова антропогенезу, як засіб розвитку особистості в онтогенезі, як форма її соціалізації [12].

Ю. Поваренков [8] вивчає професіоналізацію як форму соціалізації й індивідуалізації особистості. А. Маркова [7] визначає професіоналізацію однією із сторін соціалізації особистості, саме одним із аспектів її розвитку. Таким чином, відповідно до зазначеного, професіогенез відображає механізми процесів соціалізації й індивідуалізації особистості.

Неоднозначність поглядів дослідників на зазначену проблему визначає її недослідженість та значущість. Тому **метою** статті є вивчення, аналіз і визначення етапів професіогенезу методистів районних методичних кабінетів у системі неперервної післядипломної педагогічної освіти. Відповідно до поставленої мети визначено основні **завдання**: 1) розкрити поняття

«професіогенез» та «професійний розвиток»; 2) визначити етапи професіогенезу методистів районних методичних кабінетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники В. Гордієнко та Л. Копець [2] під професіогенезом розуміють розвиток особистості, зміни та трансформацію її психологічної структури, які зумовлюються засвоєнням і виконанням професійної діяльності. Зазначаючи, що процес особистісного розвитку і становлення професіонала від початківця до фахівця залежить від історичного розвитку системи професій як соціального інституту, від існуючих освітніх систем, від соціально-економічних умов здійснення професійної діяльності. Розглядаючи поняття професіогенезу, вони виокремлюють:

1) історичний професіогенез (виникнення і розвиток системи професій як соціального інституту і процес формування історичних типів професіоналів);

2) соціально-економічний професіогенез (динаміка професійної діяльності особистості та професійних груп при зміні соціально-економічних умов);

3) інформаційно-технологічний професіогенез (зміни професійної діяльності під впливом нових технологій, у тому числі інформаційних);

4) особистісний професіогенез (розвиток особистості як професіонала від моменту самостійного і свідомого вибору професії до творчої самореалізації).

Науковець В. Сидоренко [10], вивчаючи професіогенез учителя-словесника в умовах післядипломної освіти, наголошує, що професіогенез – це неперервний процес розвитку особистості, що включає послідовні етапи його становлення, формування, самореалізації і самовдосконалення, зміни у психологічній структурі діяльності, мотиваційній сфері, ціннісних орієнтирах, набуття професійно значущих компетентностей і компетенцій, який зумовлений засвоєнням і реалізацією професійної діяльності в нових соціокультурних умовах.

О. Кокун [5] зазначає, що для визначення особистісних змін, які відбуваються в процесі засвоєння і здійснення професійної діяльності і зумовлюються характером цієї діяльності, використовують поняття «професіогенезу», яке розглядається як цілісний безперервний процес

становлення особистості фахівця, який починається з моменту вибору і прийняття майбутньої професії і закінчується, коли людина припиняє активну трудову діяльність. Виділяючи при цьому наступні напрямки професіогенезу особистості: формування внутрішніх засобів професійної діяльності, що включають спеціальні знання, уміння і навички, мотиваційні аспекти професійної діяльності, професійні риси характеру, здатність до професійного спілкування, рефлексію, інтелектуально-творчі якості, адекватний індивідуальний стиль професійної діяльності; формування та засвоєння зовнішніх (соціальних) засобів професійної діяльності, що супроводжується накопиченням певних соціальних регуляторів в даному професійному співтоваристві, освоєння соціального простору професії, відповідних матеріалів і інформаційних засобів професійної діяльності. Результатом професіогенезу є досягнутий особистістю рівень професіоналізму, тобто професійної зрілості особистості. Дана характеристика є інтегральним утворенням і включає особистісну, соціальну та діяльнісну зрілість фахівця.

Проаналізувавши визначення професіогенезу дослідників, які займались вивченням розвитку особистості, можна відокремити наступні схожі складові: це процес (В. Бодров), поступовий, планомірний, багатомірний, безперервний процес (Т. Кудрявцев, О. Цільмак); який формує «соціальні якості особистості» (В. Бодров, В. Вавілов А. Галактіонов); на основі висококваліфікованої праці і загальнолюдських цінностей (В. Бодров, В. Вавілов, А. Галактіонов); його результатом стає досягнення високого рівня професіоналізму (Т. Кудрявцев, О. Цільмак) чи забезпечення професійної діяльності і особистісної ідентичності, яка надає їй цілісності (Г. Яворська), сприяє задоволенню потреб суспільного розвитку (В. Бодров, В. Вавілов, А. Галактіонов); охоплює три складові «особистість-діяльність-соціум», які в різній трактовці зустрічаються майже у всіх вищезгаданих визначеннях [1, 5, 12]. Таким чином, узагальнюючи досліджені визначення, професіогенез у широкому сенсі набуває наступного трактування – це поступовий, планомірний, багатомірний, безперервний процес досягнення високого рівня професіоналізму, який забезпечує професійну

ідентичність, що сприяє цілісності особистості та задоволенню потреб суспільного розвитку у триаді «особистість-діяльність-соціум».

Оскільки професіогенез відбувається з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів які спрямовані на вдосконалення професійної діяльності та сприяють процесу самореалізації особистості, а отже, тісно пов'язані з професійними установками особистості, які безпосередньо впливають на його протікання. Слід зазначити, що будь-яка особистість проходить кожен ланку професіогенезу, яка є динамічною і закономірною та наділяє особистість певним ціннісним значенням, їх проходження визначає професійну успішність людини під час професіоналізації. Зміна соціальної ситуації призводить до зміни чи до формування нових професійно-зумовлених психологічних новоутворень особистості. Отже, професіогенез особистості триває впродовж усього життя і забезпечує її професійний розвиток.

У більшості авторів поняття «професійний розвиток» вживається в якості синонімічного до поняття «професійне становлення». Тому, під професійним становленням фахівця розуміють процес прогресивної зміни його особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності і власної активності, спрямованої на самовдосконалення і саморозвиток. Становлення обов'язково передбачає потребу у розвитку і саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу у професійному самозбереженні [4]. Професійне становлення – це формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних особливостей людини [4].

Професійний розвиток вважається досить складним процесом, що має циклічний характер. Це означає, що людина не тільки удосконалює свої знання, вміння та навички, розвиває професійні здібності, але й може зазнавати й негативного впливу професійної діяльності, який призводить до появи різного

роду деформацій і станів, що знижують не тільки її професійні успіхи, але й негативно виявляються й у «поза професійному» житті [6].

Науковець В. Сидоренко [11], вивчаючи професійний розвиток учителя-словесника в системі післядипломної освіти, зазначає, що професійний розвиток – це процес неперервного руху до найвищого професійно-особистісного рівня, який передбачає цілісне та результативне перетворення досвіду шляхом подолання протиріч у професійно-діяльній та індивідуально-особистісній сферах, удосконалення педагогічної майстерності протягом усього життя, а вершиною цього, є досягнення найвищого рівня професіогенезу – педагогічної майстерності, акмепрофесіоналізму.

Отже, будь-який індивідуальний професійний розвиток, не дивлячись на відмінності в конкретних видах праці, має мету – формування особистості професіонала як суб'єкта, що повинен самостійно і якісно виконувати професійні функції з оптимальними психологічними витратами. Але, в окремих випадках, професійний розвиток може і випереджати особистісний: людина стає професіоналом з несформованими ще особистісними рисами. Це є можливим для тих професій, в яких домінуюче значення мають вузькоспеціалізовані професійні знання, уміння і навички технічного рівня (професії з мінімальною навантаженістю відповідальності особистості).

Для вивчення етапів професіогенезу методистів районних методичних кабінетів в умовах неперервної післядипломної освіти будемо спиратися на зазначені етапи професіогенезу за В. Сидоренко [11]:

1) етап професійної адаптації: актуалізація професійного простору, включення у сферу професійних відношень, опанування нових соціально значущих ролей і функцій, утвердження в педагогічному колективі, формування професійно-особистісної мотивації;

2) етап набуття емпіричного досвіду: акумулюючи досвід, виділяє себе із соціального та професійного середовища, рефлексивно осмислює власну професійну діяльність та вибудовує проект власної педагогічної дії, відбувається актуалізація власних педагогічних здібностей, якостей і можливостей,

поведінкових моделей, ціннісних установок, формування професійно значущих компетентностей і компетенцій;

3) етап формування та вдосконалення педагогічної майстерності: удосконалення педагогічної майстерності за індивідуальною траєкторією професійного самотворення і самореалізації;

4) етап творчого самовираження та самореалізації: активно-творча реалізація завдань проекту власного професійного розвитку, продукує на високому рівні професійні знання, уміння, навички, поширює власний перспективний досвід, розробляє ефективний науково-методичний супровід навчально-виховного процесу, систематизує методичні прийоми, форми і методи роботи;

5) етап акме професіоналізму: творча професійна діяльність, інноваційно-експериментальний, проектний підхід до виконання завдань професійного розвитку, становлення і самовдосконалення, виступає представником постійних соціокультурних змін, перспективний педагогічний досвід, авторські педагогічні технології виносить на обласний, міський рівень.

Досягнення яскравого професійного акме, тобто зрілості, як свідчать дослідження, стає можливим завдяки таким особливостям пізнавальної сфери особистості, як активне відображення дійсності і здатність добре орієнтуватися в ній (реалістичне сприймання). Професіонали такого типу зберігають рідкісне уміння одночасно занурюватися в потік життя і бути поза ним, не в'язнути у власних переживаннях, а зрозумівши їх причини, підніматися над ними. У своїй праці вони демонструють здатність знаходити відповідні для найскладніших ситуацій рішення і здійснювати їх. У сфері ж спілкування фахівцю в стані розквіту властива тенденція встановлення доброзичливих відносин як в умовах професійної праці, так і поза нею, тенденція утримувати адекватний статус, як у великому, так і у малому соціумі. Це ще раз підкреслює, що високий професіоналізм вимагає високої моральної зрілості особистості, яка є головною і неодмінною умовою успішного професійного становлення.

Висновки. Узагальнення психолого-педагогічного досвіду наукового осмислення професіогенезу, дає підстави розуміти під цим феноменом складний, системний, неперервний процес активної взаємодії особистості та професійного середовища, що забезпечує ефективність професійної педагогічної діяльності та є основою професійного саморозвитку й самовдосконалення фахівця. У професіогенезі методистів районних методичних кабінетів в умовах неперервної післядипломної освіти можна виділити такі етапи: 1) етап професійної адаптації – включення у сферу професійних відношень; 2) етап набуття емпіричного досвіду – формування професійно значущих компетентностей і компетенцій; 3) етап формування та вдосконалення педагогічної майстерності – удосконалення педагогічної майстерності; 4) етап творчого самовираження та самореалізації – активно-творча реалізація завдань; 5) етап акмепрофесіоналізму – вершина професійного розвитку.

Перспективи подальших досліджень. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві сьогодні, зумовлюють підвищення вимог до фахівців, їхньої активності і відповідальності відносно власного професійного й особистісного розвитку. Отже, подальшою розвідкою у цьому напрямку буде вивчення показників та рівнів професійного розвитку методичних працівників районних методичних кабінетів.

Література:

1. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности : теоретические и прикладные проблемы / В. А. Бодров. – М. : Ин-т психологии РАН, 2006. – 623 с.

2. Гордієнко В. І., Копець Л. В. Основні проблеми дослідження професіогенезу особистості в сучасній психології / В. І. Гордієнко, Л. В. Копець // Наукові записки. – Том 20. Соціологічні науки. – 2002. – С. 59–64.

3. Гура Т. Є. Психологічний супровід професійного розвитку вчителя : метод. рек. / Т. Є. Гура ; КЗ «Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР – З., 2009. – 60 с.

4. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособ. / Э. Ф. Зеер. – Екатеринбург : УГППУ, 1999. – 279 с.
5. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. / О. М. Кокун. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012. – 200 с.
6. Клокар Н. І. Інституційний розвиток та професійний розвиток персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти : навч.-метод. комплекс. Кн. 2 / Н. І. Клокар. – К., 2010. – 192 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный центр «Знание», 1996. – 308 с.
8. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю. П. Поваренков. – М. : Изд-во УРАО, 2002. – 160 с.
9. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : в 2 кн. : учеб. пособ. / Е. И. Рогов. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – Кн. 2 – 383 с.
10. Сидоренко В. В. Періодизація професіогенезу вчителя української мови і літератури в просторі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / В. В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини – 2011. № 2 (9). – С. 82–88. – Режим доступу : http://ippo.dn.ua/assets/Uploads/NSOD/NSD2_2011/sid.pdf.
11. Сидоренко В. В. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : дис. докт. пед. наук : 13.00.04 / Сидоренко Вікторія Вікторівна – Київ, 2013. – 486 с.
12. Цільмак О. М. Визначення поняття «професіогенез» / О. М. Цільмак // Професійне становлення особистості : матеріали П'ятої всеукр. наук.-практ. конф., (Одеса, 15 лютого 2013 р.). – 2013. – С. 57–60.